

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІІВ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто соціокультурний компонент освіти загалом та судноводіїв зокрема шляхом аналізу субпідрядних термінів. Звертається увага на те, що освіта є соціокультурним осередком, який забезпечує формування фундаментальних характеристик та компетентностей морського фахівця, зокрема соціокультурної.

У зв'язку з процесами глобалізації, спрямованістю України на входження у європростір, модернізацією освіти на початку ХХІ століття, усе більше приділяється увага її соціокультурній складовій. Культура є важливим елементом освіти, оскільки в умовах демократичних змін у суспільстві, розвитком міжнародного бізнесу та туризму, створенням міжнародної економічної системи зростає необхідність міжкультурного спілкування, яке вимагає не просто знання іноземної мови для комунікації, але й розуміння чужої культури, щоби зробити цю комунікацію ефективною. Професія морських офіцерів потребує високих знань спеціальності, теорії, професійної підготовки, а також володіння комунікативними уміннями для ефективного взаємодії в полікультурному екіпажі, тому соціокультурний складник є однією з найважливіших у формуванні професійної компетентності майбутніх працівників морської галузі. Українські морські офіцери все частіше працюють на судах зарубіжних компаній, де зустрічають команду, яка складається з представників різних національностей. Отже, зростає необхідність оволодіння соціокультурними знаннями, уміннями та навичками.

Проблемою професійної підготовки морських фахівців займались українські (Н. Бобришева, О. Дягилева, О. Завальнюк, С. Козак, Л. Ліпшиць, І. Сокол, О. Фролова, В. Чернявський), а також зарубіжні дослідники (О. Гушін, Т. Андрес (Т. Andres), Х. Іаковакі (H. Iakovaki), О. Касаткіна, А. Клебанська, О. Коломинова, М. Максимець С. Шехавцова та інші працювали над визначенням поняття «соціокультурна компетентність». О. Фролова досліджувала формування соціокультурної компетенції судноводіїв у процесі

* © Вербій І. В.

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

вивчення професійно орієнтованих дисциплін, Н. Бобришева займалася вивченням формування полікультурної компетентності морських офіцерів. Проте попри вагомі результати зазначених досліджень, вважаємо актуальним розгляд соціокультурного компоненту освіти загалом та судоводіїв зокрема, шляхом аналізу субпідрядних термінів.

Національний освітній глосарій дає визначення поняття соціального виміру освіти як сукупності характеристик, яка включає рівний і справедливий доступ до якісної освіти, інформування й консультування студентів, їхню матеріальну підтримку, забезпечення соціальної єдності, що дає змогу більшості молодих людей, незалежно від соціального статусу, фінансової спроможності, інших ів, опанувати освіту вищого рівня та максимально розкрити свій особистий потенціал і досягнути соціального вирівнювання громадян [6].

Термін «соціально-культурний» у словнику української мови трактується як той, що пов'язаний із культурою суспільства, а культура – як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії [7, с. 394, 476].

В. Войлошникова та А. Величко визначають освіту як соціокультурний осередок створення світоглядно-ціннісних смислів життєдіяльності людини, який представляє собою комунікативно-творче середовище формування фундаментальних характеристик особистості, на основі яких відбувається й буде відбуватися протягом життя реалізація й самовтілення всіх форм її життєтворчої активності [2].

Н. Богданова також розглядає освіту як соціокультурний осередок, у якому людина навчається сама творити важливі для себе світоглядні й аксіологічні знання, переконання, ідеали. Освіта, на її думку, – це комунікативне середовище, у якому кожен член є самодостатнім суб'єктом, активно спрямованим на самовдосконалення й таким, що шукає найоптимальніші шляхи й методи такого самовдосконалення [1].

О. Волошина, досліджуючи соціокультурний компонент підготовки майбутніх вчителів початкової школи у Великій Британії, виділяє ключові поняття, які пов'язані з впровадженням соціокультурних засад професійної підготовки вчителів у Європі: працювати із суспільством та в суспільстві; сприяти мобільності й співпраці в Європі; розвивати міжкультурну повагу

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

й розуміння; поєднувати повагу та обізнаність про різноманітність культур учнів із визначенням спільних цінностей; знати про етичні виміри в суспільстві; ефективно працювати з місцевою громадою, батьками, закладами педагогічної освіти, групами інших партнерів тощо [3].

У навчальному посібнику Г. Дворецької освіта розглядається як багатозначне поняття. Насамперед, як визначальний компонент культури, що забезпечує спадкоємність та відтворення накопичених знань, досвіду, традицій. У цьому контексті освіту можна розглядати і як процес навчальної та виховної діяльності, і як результат цього процесу. Причому освіта – це не просто діяльність, а діяльність в особливий спосіб організована, з певною ієрархією ролей і нормативним регулюванням. Освіта як результат такої діяльності – це засвоєння систематизованих знань, умінь, навичок, розвиток особистості. Наголошується, що результати можуть бути реальними – фактична освіченість, рівень знань, властивості особистості – і формальними – наявність атестата, посвідчення, диплома, що засвідчують факт закінчення навчального закладу, захист дисертації тощо. Також автор пояснює освіту як канал інформації в інформаційній системі, один із чинників прогресу та складний соціальний феномен, вивченням якого займається багато наук [4].

Отже, освіта є важливою соціокультурною детермінантою становлення особистості. Протягом останніх десятиліть ХХ століття все більше стверджувався особистісно-орієнтований підхід до виявлення сутності освіти. У підручнику з педагогіки І. Зайченка знаходимо визначення змісту освіти, що трактується як педагогічно адаптована система знань, умінь і навичок, досвіду, творчої діяльності й емоційно-вольового відношення, засвоєння якого покликане забезпечити формування всебічно розвиненої особистості, підготовленої до відтворення й розвитку матеріальної й духовної культури суспільства [5]. Ми погоджуємося з І. Зайченком, що в контексті змісту освіти відбувається розвиток соціальних, культурних та загальнолюдських чинників.

Розглядаючи професійну освіту судоводіїв кінця ХХ – початку ХХІ століття, помічаємо необхідність соціокультурного компоненту та формування в майбутніх фахівців соціокультурної компетентності. Під соціокультурною компетентністю розуміємо толерантне

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

ставлення працівників морської галузі та доречну поведінку стосовно колег із різних країн, для яких англійська мова є засобом комунікації, а не рідною мовою.

О. Фролова пропонує такі складники соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв: 1) загальнокультурна; 2) соціолінгвістична; 3) професійно орієнтована компетенції. Загальнокультурна компетенція – це здатність людини враховувати в процесі спілкування набутий за життя досвід у загальнолюдських надбаннях цивілізації як результату розвитку людства і світової культури, та вміння коректно користуватися цим досвідом (сукупністю понять), яке характеризує її (людину) як культурну та цивілізовану особистість. До складу соціолінгвістичної компетенції входить комплекс знань і вмінь здійснювати доцільний добір вербальних та невербальних засобів спілкування та вживати їх адекватно до умов спілкування, віку, соціальної належності, рівня освіти співрозмовників, для чого майбутні судноводії повинні оволодіти: 1) маркерами соціальних стосунків; 2) правилами ввічливості; 3) реєстровими стилями спілкування (формальним, нейтральним, неформальним). Професійно орієнтована компетентність означає володіння професійною, стандартизованою мовою, термінологією, фаховими знаннями, вміннями та навичками в галузі судноводіння. Вона об'єднує загальнокультурну та соціолінгвістичну компетентності [8, с. 32-37].

Загалом, соціокультурний компонент морської освіти був наявний ще з часів заснування у м. Херсоні у 1834 р. училища торговельного мореплавання (нині Херсонська державна морська академія), адже курсанти вивчали не одну, а декілька іноземних мов: грецьку, турецьку, італійську, німецьку, французьку. Тож висловлюємо припущення, що у процесі вивчення мов, вони мали змогу оволодіти загальнокультурною, соціолінгвістичною та професійно орієнтованою компетенціями.

У радянський період розвитку морської освіти її метою була підготовка кадрів вузької спеціалізації. Соціокультурний складник освіти відходила дещо на другий план, а через надмірне вивчення історії КПРС та марксистсько-ленінської філософії менше уваги приділялося гуманітарним наукам.

Починаючи з 90-х років і до сьогодні, соціокультурний компонент відіграє важливу роль

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

у становленні майбутніх морських фахівців. Ними активно вивчаються гуманітарні науки, менеджмент морських ресурсів. Першочерговими стають питання налагодження співпраці, збагачення інтелектуального та морального потенціалу, здобуття освіти та підготовки до діяльності в полікультурному середовищі.

Певний вплив на освіту має Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) створена в 1961 році та спрямована на зміцнення й підвищення ефективності економік держав-членів, покращення соціально-економічних умов та ситуації із зайнятістю, забезпечення економічного зростання країн. Фахівці ОЕСР, починаючи з 80-х років, збирають й аналізують дані про освіту в різних країнах із позиції результативності та ефективності й системно спрямовують свою діяльність на впровадження компетентностей у зміст освіти. Так при формуванні компетентностей згідно з напрацюваннями ОЕСР, слід враховувати, що це результат взаємодії багатьох різноманітних чинників; людина повинна володіти певним комплексом компетентностей, які є ключовими та обираються на фундаментальному рівні, враховуючи актуальні світоглядні ідеї щодо суспільства й індивідуума та їхню взаємодію. Має бути врахований вплив культурного й інших контекстів того чи іншого суспільства, країни, а також чинники, пов'язані з самою особистістю: вік, стать, соціальний статус тощо. Також, згідно з ОЕСР, ключові компетентності мають обиратися та обговорюватися фахівцями різних соціальних груп [3, с. 27-28].

Принципи відбору компетентностей, згідно з ОЕСР, цілком можуть бути застосовані для морських фахівців, особливо це стосується останніх чинників, як скажімо, культурний контекст країн та суспільств, а також вік. На судні працюють люди різної національності, віку та мають різний соціальний статус. На прикладі відомих круїнгових компаній «Марлоу Навігейшн», «Коламбія шіпменеджмент» помічаємо, що керівні посади зазвичай обіймають українці та росіяни або європейці, азійати ж частіше працюють матросами, відповідно, для кожної посади сформульовані свої вимоги щодо оволодіння компетентностями.

На думку О. Волошиної, категорії ключових компетентностей, які виділяє ОЕСР, проєктуються на соціокультурну підготовку. До цих категорій належать: автономна дія, інтерактивне використання засобів,

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах.

Категорія «автономна дія» включає такі компетентності:

– здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір із позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо;

– здатність складати й здійснювати плани й особисті проекти дозволяє визначати та обґрунтовувати цілі, що є сенсом життя та співвідноситься з власними цінностями;

– здатність діяти в широкому контексті означає, що особа усвідомлює, як функціонують різні системи (контексти), власну позицію в них, можливі наслідки їхньої дії та врахування багатьох чинників у своїх діях. Категорії даної компетентності цілком можуть бути застосовані до морських фахівців, які працюють у команді та, окрім власних інтересів, повинні враховувати думку командного складу задля безпеки людей та судна.

Категорія «інтерактивне використання засобів» поєднує:

– здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку й тексти означає ефективне використання мов і символів у різноманітних формах та ситуаціях для досягнення цілей, розвитку знань та власних можливостей. Це допомагає розуміти світ та брати участь у діалогах, а також ефективно взаємодіяти з оточенням. Морські фахівці використовують зазвичай англійську мову, як мову спілкування. Також для ефективної комунікації як на самому судні, так й у режимі «судно-судно» та «судно-берегова станція» застосовуються стандартні морські фрази SMCP (Standard Marine Communication Phrases). Символи використовуються в морській сфері у вигляді прапорів, кожен із яких має те чи інше значення. Так, наприклад, прапор А – Alpha, альфа означає, що під водою працює водолаз та дає сигнал іншим суднам триматися на безпечній відстані, щоби не завдати йому шкоди. Спеціальні сигнальні гудки також є прикладом інтерактивного застосування символів. Так один короткий гудок означає зміну курсу вправо, комбінація з двох коротких гудків – намір змінити курс вліво, з трьох – рух назад, з п'яти – сумнів щодо дій іншого судна задля уникнення зіткнення, а комбінації довгих та коротких гудків використовуються при обгоні;

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

– здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність означає ефективне використання інформації і знань, дає змогу особистості їх сприймати та застосовувати, використовувати як основу для формування власних можливих варіантів дії, позицій, прийняття рішень та активних дій;

– здатність застосовувати інтерактивні технології передбачає не тільки технічні здібності, а й обізнаність у застосуванні нових форм взаємодії з використанням технологій. Ця компетентність допомагає особистості пристосувати власну поведінку до змін у повсякденному житті.

Категорія «вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах» поєднує здатності, які прямо пов'язуються з життям у полікультурному суспільстві:

– здатність успішно взаємодіяти з іншими дозволяє індивіду проявляти ініціативу, підтримувати й керувати власними взаєминами з іншими, сюди відносимо командну роботу морського екіпажу;

– здатність співпрацювати дозволяє людині разом домагатися спільних цілей;

– здатність розв'язувати конфлікти дає змогу людині сприймати конфлікти як один з аспектів людських взаємин і наближати себе до їх конструктивного додання [3, с. 29-30].

Отже, аналіз понять, пов'язаних із соціокультурним компонентом освіти майбутніх судноводіїв, доводить, що освіта, власне, і є соціокультурним осередком, який забезпечує формування фундаментальних характеристик та компетентностей морського фахівця, зокрема соціокультурної. З огляду на вищезазначене, у подальших наукових розвідках доцільно приділити увагу особливостям формування соціокультурного складника професійної освіти морських фахівців.

Література:

1. Богданова Н. Основні фактори формування культури життєтворчості особистості [Електронний ресурс] / Н. Богданова. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/475>
2. Войлошникова В. Е. Міжкультурна освіта – складова успішної адаптації майбутнього фахівця [Електронний ресурс] / В. Е. Войлошникова, А. О. Величко. – Режим доступу : <http://www.stationline.org.ua/pravo/62/8650-mizhkulturna-osvita-skladova-uspishno%D1%97-sociokulturno%D1%97-adaptaci%D1%97-majbutnogo-faxivcya.html>
3. Волошина О. В. Соціокультурний компонент підготовки майбутніх учителів початкової школи у Великій Британії : дис. ... канд. пед.

- наук : 13.00.04 / Волошина Ольга Володимирівна. – К., 2007. – 195 с.
4. Дворецька Г. В. Соціологія : навч. посібник [Електронний ресурс] / Г. В. Дворецька. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/21973/>
 5. Зайченко І. В. Педагогіка : підручник [Електронний ресурс] / І. В. Зайченко. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/-344-pedagogka-zaychenko-B.html>
 6. Національний освітній глосарій : вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
 7. Словник української мови в 11 томах [уклад. І. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1978. – 476 с.
 - 8, Фролова О. О. Формування соціокультурної компетенції майбутніх спеціалістів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Фролова Олена Олександрівна. – Х., 2015. – 267 с.

Кузьменко В. В.*

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЗІ ШКОЛЯРАМИ УКРАЇНИ В 1985-1990 РОКАХ

У статті розкриваються основні документи, які вплинули на становлення профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх школах України.

Подальше вдосконалення змісту шкільної освіти в цей період було пов'язане, передусім, із «Основними напрямками реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984 р.) і спрямовувалося на реалізацію суспільно-політичної функції навчання, орієнтацію всіх навчальних дисциплін на розвиток соціальних якостей особистості та її профорієнтацію, на свідомий вибір суспільно значимих професій, на формування у підростаючого покоління науково-матеріалістичного світогляду. Школа повинна була забезпечувати високий рівень знань учнів, який відповідав би соціальному і науково-технічному прогресу, надавав учням можливість продовжувати навчання у вузах, а також готував їх до праці в народному господарстві.

У 1984-1985 роках посилювалася системність у побудові навчальних курсів і політехнічна й профорієнтаційна спрямованість навчання. Більш тісними ставали міжпредметні зв'язки.

Наприкінці 80-х років ХХ століття зміст освіти почали формувати на інших методологічних засадах. Провідне

* © Кузьменко В. В.